

ATEŞLİ SİLAHLARLA MÜCADELEDE TEORİK YAKLAŞIMLAR

Dr. Mustafa T. YÜCEL LLM, JSD*

Şiddet, yaşamın doğal bir ögesi olma eğilimi gösterirken; karşılıklı konuşma ve diyalogun yerini alma yolunda; kendisini “bağırma” biçiminde de (yönetim ile diyalog kuramayan/toplu işten çıkarılan/hak kaybına uğrayan ve suskunların bağırması olarak) göstermektedir. Bu süreçte kişilerin ateşli silah ve bıçağa artan ölçüde sarıldığına da tanık olunmaktadır: 2003 yılı Adalet İstatistikleri’ne göre, 100.000 nüfustaki adam öldürme ve müessir fiil suçlardan açılan kamu dava oranları sırasıyla 30 ve 178; sanık sayısı oranları ise 47 ve 282 gibi yüksek bir seviyede bulunmaktadır. Öte yandan, intiharların da %21’inde ateşli silah kullanıldığı görülmektedir. 1992-1996 yıllarını kapsayan beş yıllık sürede 6136 sayılı Ateşli Silahlar Kanunu’na aykırılıktan açılan kamu davasında %83’lük bir artış görülürken; yüz bin nüfusa oranla bu artış ikiye katlanmış; sanık sayısındaki artış ise %4 olmuştur. 6136 sayılı Kanun’a aykırılıktan 2003 yılında açılan kamu davası 19.622, sanık sayısı 25.902 bunlardan 1035’i 12-18 yaş grubundadır. Bu istatistiğinde belgelediği üzere anılan yıl içinde 25.902 kişinin illicit silah sahipliği ve/ya kullanımı söz konusudur. Kurşun acımasızca, duygu yüklü ve çoğu kez aklı dışlayan bir gerekçeyle hedefine varmakta; karavana oranı minimal ölçüde olmaktadır. Verileri güncelleştirmek üzere aşağıda 1998-2003 yılları değerlerine yer verilmiştir.

Öte yandan avda ve sporda kullanılan silahlara özgü 2521 sayılı Özel Kanun İhlali olarak açılan kamu davası 2003 yılında 9915 ve sanık sayısı (10953’i erkek ve 217’si kadın olmak üzere) 11.170’ bulmaktadır

* Çankaya Hukuk Fakültesi Hukuk Felsefesi ve Sosyolojisi Ana Bilim Dalı Başkanı.

CEZA MAHKEMELERİNE 6136 SAYILI KANUN İLE İLGİLİ AÇILAN DAVA VE SANIK SAYILARI (1998-2003)										
	Açılan Dava Sayısı	12-15 yaş		16-18 yaş		19+yaş		Toplam		
Yıllar		E	K	E	K	E	K	E	K	Toplam
1998	27423	249	6	1341	34	32063	565	33653	605	34258
1999	24633	124	8	1090	39	29586	504	30800	551	31351
2000	21515	224	7	876	86	26295	445	27395	538	27933
2001	23547	86	4	849	18	28803	597	29738	619	30357
2002	20644	121	5	849	12	25002	702	25972	719	26691
2003	19622	143	3	870	19	24283	584	25296	606	25902

Suçların işlenmesinde ateşli silah kullanım oranı da gittikçe yükselmekte ve son üç yılda polis bölgesindeki "ruhsatsız silah" oranı ortalaması %87'i bulmaktadır. Bu oran 2004 yılı ilk altı ayı için %79.5 oranındadır. 2002 yılında İstanbul Adli Tıp Kurumu'nda incelemeye alınan ateşli silahlarla işlenmiş suçların %66'sında silahın "ruhsatsız" olduğu saptanmıştır (T., Özdeş, 2003). Dağılım tablosu şöyledir:

Ruhsat Durumu	%
Yok	66.0
Bulundurma	6.0
Taşıma	6.0
Av Tezkere ve Sahip. Bel.	22.0
Toplam	100

Aşağıda tabloda Türkiye ve ABD'de (ruhsatlı+ruhsatsız) silahın belli suçlarda suç aleti olarak Türkiye ve ABD'de kullanılması oranlarına yer verilmiştir.

	Müessir Fiil	Gasp	Adam Öldürme
	%	%	%
Silahla	14	9	33
Silahsız	86	91	67
Toplam	100	100	100
	(18.979)	(1069)	(2074)

Kaynak: Emniyet Genel Müdürlüğü, 2003.

Bu tablo polis bölgesindeki adam öldürme suçlarının %33'ünde silah kullanıldığını; bıçakla adam öldürme oranında aynı seviyede olduğu; müessir fiil suçunda ise bıçak kullanımının silaha nazaran 5.3 katı olduğu görülmektedir.

1992 yılında ABD'deki müessir fiil, gasp ve adam öldürme suçlarında silah kullanım oranını Türkiye'ye oranla daha ciddi bir tablo sergilemektedir:

Müessir Fiil	Gasp	Adam Öldürme
%	%	%
Silahla	25	40
Silahsız	75	60
Toplam	100	100
	(1.126.974)	(672.478)
		(23.760)

Kaynak: FBI Uniform Crime Reports, 1992.

Bu tablo ABD'de polise rapor edilen tüm ciddi müessir fiillerin dörtte biri, gaspların %40'ı ve tüm adam öldürme suçlarının üçte ikisinden fazlasında silah kullanıldığını göstermektedir. Şiddeti içeren suçlar örneğin; müessir fiil ve gasp suçlarında silah kullanılması mağdurun öldürülmesi riskini artırmaktadır. Diğer suçlar açısından benzer oranlara sahip ABD, adam öldürme suçlarında Avustralya, Hollanda ve İngiltere gibi batılı ülkelerden yüksek bir oran sergilemektedir. Kesici aletten beş katı ölüme sebebiyet veren silah, ABD'deki adam öldürme suçlarında önemli bir yer tutmaktadır. Dünya Sağlık Teşkilatı verilerine göre, adam öldürme suçlarında, ABD, Kuzey İrlanda'nın iki katı; öteki batılı ülkelerdekinden de en azından üç katı bir orana sahip bulunmaktadır.¹ Bu profili etkileyen önemli parametre, 150-200 milyon tahmin edilen ateşli silahların varlığıdır. Nüfusa oranla ülkemizdeki görüntü de iç açıcı değildir: Satılan silah ve tüfek sayısı, son sekiz yılda (1990-1997) %358 oranında bir artış göstererek, bu süredeki toplam silah satış miktarı 260.770 olurken,² son on yıl

¹ Dünya Sağlık Teşkilatı 1992 yılı Adam Öldürme oranları (100.000 nüfus)

Ülke	Oran
ABD	18.5
Kuzey İrlanda	9.7
Finlandiya	6.9
Türkiye	11.0 (*)

1992 World Health Statistics Annual, 1993

(*) Taksirle ölüme sebebiyet suçlarında bu oran 29'a yükselmektedir. Bk., Adalet İstatistikleri, 1996

² "Vatandaş yılda 11 trilyona silahlandı" Hürriyet (19/5/1998) s. 9.

(1987-1996) içerisinde polis bölgesinde ele geçirilen tabanca sayısı 95.114; 1987 yılına göre ele geçirilen tabanca sayısındaki artış oranı ise 1996 yılında % 612'dir.³

Ateşli Silahlarda Arz ve Talep

Arz bakımından dünya üzerinde elli ülkede üç yüz şirket ufak silah, malzemesi ve teferruatını üretmekte; bunlardan yüz yirmi beş şirketin yirmi dört Avrupa ülkesinde yoğunlaştığı görülmektedir.

Talep bakımından, illicit silahlar için dört tür potansiyel alıcı bulunmaktadır: organize suç işleyenleri de içermek üzere "normal suçlular"; teröristler; askeri amaçlı silah alıcıları ve özellikle ambargo nedeniyle yasal yolları kullanamayanlar, kültürel norm gereği illegal silah edinenler ile kolluk güçleri oluşturmaktadırlar.

Ateşli Silahlar Konusundaki Düzenleyici Rejimler

Silahların normatif düzenlenmesindeki başlıca temel sorunlar şunlardır:

1. Kimlerin ateşli silah üretip, satabileceği, ihraç ve ithal edebileceği?
2. Kimlerin ateşli silah edinebileceğidir?

Bu çalışmada ikincisine ağırlık verildiğinden, askerler ve kolluk güçleri dışında ateşli silahlara sahip olanlar genel hatlarıyla şöyle sınıflandırılabilir:

2.1 "Kendini koruma" için ateşli silah ihtiyacı olanlar,

2.2 Avlanma veya boş zamanları değerlendirme olarak atış yapanlar (target shooting);

2.3 Koleksiyoncular.

³ İçişleri Bakanlığı. *Asayiş Olayları Değerlendirmesi*, Ankara 1997, s. 66; suçun işlenmesinde (örneğin; adam öldürme veya gasp suçlarında) ateşli silah kullanılmış ise, istatistikler, silahın ateşlenmesi ile yalnızca tehdit amacıyla kullanılması ve yine ateşli silahın ruhsatlı veya ruhsatsız olmasının belirlenmesini sağlamalıdır. 1985-1986 yıllarında Ankara yarı açık cezaevinde iki yüz otuz dört adam öldürme hükümlüsüne uygulanan anket sonucuna göre ateşli silah kullanım oranı %59'dur: T., İçli, "Adam Öldürme Olayında Sosyo-Ekonomik ve Kültürel Faktörlerin Önemi" *HÜ Edebiyat Fak. Dergisi* C. 4, S. 2, (Ekim 1987) s. 40; Bkz., Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi'nin R (84) 23 sayılı Ateşli Silahlara İlişkin Ulusal Yasaların Uyumlaştırılması Hakkındaki Tavsiye Kararı (Madde 1).

Avrupa ülkelerinde İsviçre dışında silaha sahiplik bir hak olarak görülmemektedir. Ülkelere özgü düzenleyici normları/rejimleri sergilemek bu düzenlemelerin etkili olup olmadığı sorusuna yanıt vermeyeceğinden fazla ayrıntıya girilmeyerek normatif genel çerçeveye aşağıda yer verilmiştir. Bu konuda önemli olan ve hukuk sosyolojisi açısından değerlendirmeyi gerektiren sorular,¹) silah kontrol rejimine özgü “*kitabı hukukun*” “*eylemsel hukuka*” yansıyıp yansımadığı? 2) Ülkemize özgü farklı bir kontrol rejimi uygulanmış olsa idi, durum bugünküden farklı olacak mıydı? Birinci soruya özgü yapılmış bir araştırma yok ise de,⁴ yazarın ampirik bulgulara dayalı olarak geliştirdiği “*Türkiye’de Hukukun Sosyal Teorisi*” genel olarak bu soruya “*hayır*” denilmesini telkin edicidir. İkinci soru ise, kuşkuyu davet eder bir nitelikte, kontrol rejimi ötesinde sosyal değişkenlerin rol ve öneminin küçümsememesine işaret etmektedir: Ülkemizde “*Silah, at ve avrat*” kültürel aksiyomu karşısında kontrol rejiminin ne derece etkili olabileceği sorusu sosyal psikolojinin gündemini oluşturmaktadır. Araştırmaların önerdiği üzere, kişilerin hukuka uyarlı davranış sergilemelerinde cezai yaptırım tehdidinin rolü az, buna karşın; (1) hukuka karşı geldiklerinde buldukları sosyal grubun tepkisi ile (2) kişilerin kendilerini doğru şey yapmak isteyen ahlaki varlık olarak görmelerinin etkisi ise daha fazladır. İnsanlar yetiştikleri kültürün ahlaki standartlarını içselleştirirler. Bu süreçte, içsel ahlaki standartların aynı eylemi doğru görürken, dışsal normların yanlış olarak etiketlenmesi sonucu kişilerin ceza hukukuna duyarlılığı azalmaktadır. Belli bir eyleme karşı kanun çıkarılması bir norm davranışı yaratamayacağı gibi kanunlar tek başına toplumsal kabulü de zorlayamaz. 1920’lerin ABD’deki içki yasağı halkın büyükçe bir kesimin desteklemesine karşın hukukun normları değiştirmede sınırlı bir kapasitesi olduğuna işaret etmektedir. Aynı bulgular 1567 sayılı Türk Parasının Kıymetini Koruma Kanunu için geçerlilik kazandı. Hiç kuşkusuz, bu konuda kültürümüze özgü tarihsel sosyoloji bağlamında araştırmalara gereksinme duyulmaktadır.

Avrupa genelindeki ulusal düzenlemelere özgü müşterek öğeler şunlardır:

- Ateşli bir silaha sahip olmanın standart koşulları yaklaşık olarak, asgari bir yaşta olunması; sabıkanın olmaması; akıl hastası veya geri zekalı olmaması; sorumlu bir şekilde silah kullanabilecek ve kamu için tehlike oluşturmaması; ve uyuşturucu madde/alkol bağımlısı olmaması;

⁴ İstisnai nitelikteki araştırmalar arasında Burton’un (1990) İngiltere’de ateşli silah ruhsatı verilmesindeki polis takdiri üzerine bir çalışması; Kruisink ve Kouwenberg’in (1991) Hollanda’da ateşli silah kontrol faaliyeti çalışması ile Thomsen ve Albrektsen’in Danimarka’da 1986 yılında oldukça katı bir Ateşli Silahlar Yasası kabulünün etkileri üzerine bir çalışması yer almaktadır.

• Silah ruhsatı genelde idarenin takdirine bırakılmış olup; talep sahibinin “*meşru bir gerekçe*”si (diğer bir anlatımla talep sahibinin toplumdaki kişilerden daha fazla tehlikede) olması;⁵ avlanma ve “*target shooting*” için ruhsatların kendini savunu için talep edilenlerden daha kolay elde edilmesi;

• Ateşli silah ruhsatının belli bir süre için verildiği;⁶

• Belli koşulların varlığı halinde silah ruhsatının iptal edileceği;

• Ruhsata gerek olmayan (unlicensed) silahlar, beyanın yeterli olduğu silahlar, ve ruhsata ihtiyaç olan silahlarla yasaklanmış silahlar arasında bir ayırımın genelde yapıldığı;

• Bazı ulusal rejimlerde talep sahibinin silah kullanımında eğitim aldığı belgelenmesi; ve ayrıca Almanya örneğinde olduğu gibi bir sınavdan da geçmesi gerektiği (Alman Ateşli Silahlar Kanunu m. 7); ve

• Bazı ülke rejimlerinde Almanya örneğinde olduğu gibi silah taşıyanların sorumluluk sigortası yaptırmasıdır.⁷

Silah Rejimindeki Bölgesel Düzenlemeler

Avrupa’da ateşli silahların bölgesel düzenlenmesinde iki sistem varlık göstermektedir. Birincisi, Avrupa Konseyi tarafından hazırlanmış, Türkiye’nin de taraf olduğu “*Kişilerin Ateşli Silah Edinmesi ve Sahiplenmesinin Kont-*

⁵ Ateşli Silah ...Yönetmeliği 7. maddesi (a) bendi “... maruz kalınacağı muhtemel tehdit ve tehlikenin herhangi bir somut olaya, bilgi veya belgeye dayandırılmaması durumunda, silah taşıma izni verilmesinde, İçişleri Bakanı’nun veya yetki devri yapılmış ise, valinin takdir yetkisi esas alınır.” hükmü rasyonel bir düzenlemeden yoksun keyfi bir uygulamaya elverecek niteliktedir. Bu düzenlemede “takdir” yerine “keyfi” terimi yer almalıdır; çünkü, takdirin işlevi için bir çerçevenin olması gerekmektedir. Alman Ateşli Silahlar Kanunu 19. maddesi uyarınca, “(1) Silah ve cephaneyi aşağıdaki nedenlerle aldıklarını inandırıcı olarak kanıtlayan kişilerin silah ve cephane satın alma ve bulundurma ihtiyaçları kanıtlanmış demektir:

1. Toplumdan çok daha fazla olarak hayati tehlikeye maruz kalanlar,

2. Silah ve cephane satın alınmasının bu tehlikeyi azaltmak için uygun ve gerekli bir araç olduğunu kanıtlayanlar.

(2) Silah ve cephaneyi 1. bent uyarınca koşulların ev dışında, iş yerinde ve kendisine emanet edilen yerlerde gerekli olduğunu inandırıcı olarak kanıtlayan kişilerin silah ve cephane taşıma ihtiyaçları kanıtlanmış demektir.

⁶ Ateşli Silahlar Kanunu madde 6: “Bu Kanun kapsamına giren silahlar için verilen taşıma ve bulundurma ruhsatları yenileme harcı alınmak şartı ile beş yıl için geçerlidir.” Mukayeseli hukuk açısından en uzun olduğu saptanan bu sürenin ülkemizde üç yıla indirilmesinde (Bütçe girdisi açısından da) yarar görülmektedir.

rolü" üzerine Avrupa Sözleşmesi'dir. 1 Temmuz 1982 tarihinde yürürlüğe giren bu Sözleşme ateşli silahların illegal trafiğini önlemeyi amaçlamaktadır. Bu Sözleşme'ye göre, başka ülkede ikamet eden bir kişiye silah satıldığında bilgisi ülkesine veya devamlı ikamet amacıyla başka ülkeye gittiğinde bilgisi o ülkeye intikal ettirilecektir (m. 5, 6 ve 7) Silah temini bakımından "double authorisation" ilkesi benimsenmiştir: Ülkede ikamet etmeyen ateşli silah alıcıları veya elden edenlerin o ülkeden alınacak yetki belgesi yanında ikamet ettiği ülkeden de yetki belgesi alması gerekmektedir (m. 10).

İkinci enstrüman, Avrupa Birliği'nce hazırlanmış olan "Silahların Elde Edinmesi ve Sahiplenmesinin Kontrolü Direktifi"dir.⁸ Direktif kontrol için minimum standart belirlemekte olup; çoğu üye ülkeler yürürlükte bulunan daha katı standartları koruyabilmektedir.

Şimdilik söylenebilecek, bu iki enstrümanın etkinliği veya tesiri üzerine yapılmış bir araştırma olmadığından kontrol rejimi olarak bir değer hükmünden yoksun olduklarıdır.

Avrupa Konseyi açısından anılan Sözleşme'nin uygulamasında harmoni ve birlik sağlamaya, etkili işlemesine yönelik çalışmaları doğrultusunda R (84) 23 sayılı Bakanlar Komitesi'nin "Ateşli Silahlar Hakkındaki Ulusal Yasaların Harmonileştirilmesi" Tavsiye Kararı kayda değer bir belgedir. İstatistik ölçmesi bakımından ateşli silah içeren bir suç (örneğin; adam öldürme veya gasp) kolluk güçlerine rapor edildiğinde ateş edilenle yalnızca korkutmak amacıyla kullanım arasında ve keza legal/illegal bulundurma açısından bir belirleme yapılmasını ön görmektedir. Ülkemizde bu norma uyarlı istatistik düzenlenmesine başlanmıştır.

Teorik Yaklaşımlar

Silah suiistimali ile yasal düzenlemeler arasındaki ilişkiyi saptamak üzere iki metoda başvurulduğu görülmektedir:

⁷ Nitekim Umut Vakfı'nca, Yeni Ateşli Silahlar Kanunu Taslağı'nda yer almak üzere aşağıdaki öneri geliştirilmiştir: "Yaralanma/ölüm hallerinde zarar gören mağdurların tedavi, maddi manevi kayıplarının tazmin edilmesi ve yargılama giderleri ile hürriyetten yoksunluk durumunda cezaevi masraflarının bu sigortadan karşılanmasını sağlamak üzere silah ruhsatlarına zorunlu sorumluluk sigortası getirilmelidir." Alman Ateşli Silahlar Kanunu 4./5 maddesi uyarınca "Silah ruhsatı veya atış yapma izni başvurusunda götürü olarak, kişi ve eşyaya vuku bulacak zararlara karşı bir milyon Euro tutarında bir sorumluluk sigortası yaptırıldığıının kanıtlanmış olması gereklidir."

⁸ Council Directive 91/477/EEC. OJL 256/51, 9-13/1991.

- Bir ülkede saptanan silah suiistimali oranlarındaki dalgalanmaların gittikçe sınırlayıcı nitelik kazanan ateşli silah kontrol hukukuna bağlanması; veya
- Farklı silah kontrol rejimine sahip iki veya daha fazla ülkedeki silah suiistimal oranlarının karşılaştırılmasıdır.

Genelde silah suiistimal oranları ile fazlaca sınırlayıcı silah rejiminin uygulanması arasında korelasyon saptandığında, bu durum ekseriya, silah hukukunun etkili oluşunun ispatı (veya en azından güçlü bir kanıtı); bu korelasyon saptanmadığında ise, bu hukukun işlev görmediği veya daha kötüsü, silah kontrol rejiminin genelde etkili olmadığına ispatı olarak görülmektedir. Kuşkusuz, bu sonuçlar beraberinde şu soruyu davet etmektedir: Korelasyonlar otomatik olarak nedenselliğe ilişkin bir sonuç çıkarılmamıza izin vermekte midir? Örneğin; 1977 yılında Kanada’da yürürlüğe giren dijit nitelikteki Silah Kontrol Yasası sonrası adam öldürme suçlarında silah kullanım oranının düşmesiyle neden-sonuç ilişkisi çıkarılabilir mi? Böyle bir saptamada, kontrol rejimine ilişkisi olmayan ve fakat böyle bir değişime katkı olasılığı olan diğer etmenlere de bakılması gerekmektedir. Bunu yapabilmek için silah suiistimal oranları ve kontrolüne ilişkin diğer etmenler hakkında da ayrıntılı bilgi sahibi olunmalı; ve bu süreçte, mevcut yasal düzenleme ile silah suiistimal oranları arasında bir ilişki olup olmadığına bakılmalıdır. Ne var ki, silah kontrol rejimlerinin etkinliği üzerine yapılan araştırmaların ekserisi geçerlik standartlarını karşılamaktan uzak bulunmaktadırlar. Bunun nedeni ise, araştırmaların ekserisinde, silah kontrol yasalarının istenilen sonucu nasıl sağlayabileceği konusunda açık veya belirgin bir teorik referansın olmamasıdır. Kuşkusuz, istenilen etkinin nasıl oluştuğuna ilişkin bir teori olmadığında, halkı (silah kontrolüne karşı olanlar ile kuşku duyanları da) bu sonucun varlığına inandırmak oldukça zor olacaktır. Bu bağlamda silah kontrol rejimlerinin silah suiistimal oranlarını nasıl etkilediğine ilişkin teorik yaklaşımlara aşağıda yer verilmiştir.

Birincisi, “sağlanabilirlik” (veya fırsat) teorisi olup, bunun iki görünümü vardır:

1. Genel sağlanabilirlik teorisi: Bu teoriye göre, silah suiistimal oranları silahların genel olarak varlığına ilişkilendirilmiş; suiistimal için fazla silah olduğunda, suiistimal oranının yüksek olacağı; varlığı az olduğunda ise, suiistimal oranlarının düşük olacağı öngörülmüştür.⁹ Bu teorinin işlev

⁹ Killias’a göre, silahın fazlaca varlığı genelde fazlaca insanın intihar ve adam öldürme mağduru olması anlamına gelmektedir. M. Killias. “Gun Ownerships, Suicide and Homicide: An International Perspective” *Understanding Crime: Experiences of Crime and Crime Control*. UNICRI Publication no: 49, Rome 1993, p. 301.

görmesi, “silahın sağlanabilirliğinin” ne olduğu ve nasıl ölçülmesi gerektiği konusunda bir anlaşma olmasına dayalı bulunmaktadır.¹⁰ Bu teori, sıkı kontrol rejimi ile silah suiistimal oranları arasında hemen hemen doğru-
dan bir ilişki varlığına değinmektedir.

2. Özel sağlanabilirlik teorisi: Buna göre, silah suiistimal oranları, silahların genel sağlanabilirliğine (halkın silahları genelde elde edebilirliğine) bağlı olmayıp, yüksek risk grubundakilere, suiistimale meyilli olanlara sağlanabilmesine bağlı bulunmaktadır. Bu görünümü ile silah kontrol rejimleri ancak suiistimale müsait gruptaki kişileri başarılı bir şekilde belirleyerek onların silah sahibi olmaları azaltıldığında etkisini gösterebilecektir. Bu teoriyi yansıtabilecek düzenlemeye, şiddet suçlarından sabıkalı/akıl hastası kişilere silah taşıma/bulundurma izni verilmeyeceğini öngören yasa örnek olabileceği gibi Ateşler Silahlar Yönetmeliği 16. maddesinde yapılan son değişiklik ile getirilen düzenlemede bu türün en ekstrem örneğidir (TC Resmi Gazete Yargı Bülteni 8/07/1997 sayı 23).¹¹ Bu düzenleme sonucu 1997 yılında verilen ruhsat sayısı 47102 iken 1998 yılında 7668'e inmiştir. Ne var ki, bu teorilerin dayanağı olan varsayımları teste elveren araştırmalar yeterlik düzeyine ulaşmamıştır.

İkinci teori, önleme teorisidir. Bu teoriye göre, silahların kontrol altına alınması, silahın toplumda ne derece sağlanabilirliğinden ziyade ateşli silah suçunun işlenmesi halinde faillerin yakalanması ve cezalandırılması olasılığının ne derece yüksek olduğuna dayalı bulunmaktadır: Potansiyel failler yakalanmadan/ceza görmekten kurtulabilecekleri düşüncesinde iseler, ateşli silah suçları oranı yüksek olacak; yok eğer, yakalanıp ağır şekilde ceza göreceklerini algıladıklarında ise bu oran az olacaktır.¹² Ateşli

¹⁰ “Ateşli silah sağlanabilirliği”ne ilişkin araştırmalarda şu dört tür veriden biri kullanılarak ölçümlene yapılmıştır:

- Özel mülkiyetteki (tahmini) sayısı,
- Silaha sahip olanların (tahmini) sayısı,
- Bulundurma/ taşıma ruhsatlı sayısı,
- En azından bir silahın bulunduğu konut sayısı.

¹¹ Ateşli Silahlar ve Bıçaklar ... Değişiklik Yapılmasına İlişkin 4534 Sayılı Kanun (Kabul T. 23.27.2000) 7. maddenin son fıkrası şu şekilde değiştirilmiştir: “Ateşli silahla işlenen cürümlerden hükümlü bulunanlar ile taksirli suçlar hariç olmak üzere bir yıldan fazla hürriyeti bağlayıcı cezaya mahkum olanlara (bu maddenin 1 numaralı bendinde sayılanlar hariç); affa uğramış olsalar bile hiçbir suretle ateşli silah taşıma ve bulundurma izni verilemez.”

¹² Eldeki kanıtlar irdelendiğinde şu sonuca varılmaktadır: a) Yaptırımlarda kesinliğin şiddetten daha önemli olduğu; b) Cezaevindeki nötrleştirilmenin suç oranında zayıf ve nispeten minor bir etkisi olduğu-hükümlülerden bazılarının kurumda suç işlediği veya dışarıdaki organize çeteleri yönettiği; c) Cezaevinde iyileştirme programlarından hangilerinin etkili olduğu; ve bunlardan hangilerinin hangi hükümlüler için daha

silah lobicilerinin sahiplendiği bu teorik yaklaşımla “sorumlu şekilde silah bulunduranları” hedeflemek yerine ateşli silah suçlularını ağır cezalara çarptırmakla yasaların etkili olabileceği; ve sağlanabilirlik teorisine tercih edilmesi nedeni olarak ta “silahlar öldürmez, insanlar öldürür” sloganı dile getirilmektedir.

Üçüncü teori, (Sutherland’ın “ayrıca birleşim teorisi” ile de ilişkilendirilen) sosyal öğrenim teorisidir. Bu teoriye göre, silahın uygun ve uygun olmayan kullanımları hakkında etkili sosyal öğrenim olmaksızın silah sahibi olanların suiistimal edebilme olasılıkları fazla olacaktır. Bu durumda, köyde avlanmak veya hasta/yaralı bir hayvanın acısına son vermek üzere silahın diğer tarım aletleri gibi uygun kullanımına tanık olarak yetişen bir gencin silahı suiistimal etme olasılığı, uygun olmayan kullanımlara tanık olan (şehirde yaşayan çete üyesi) bir gence göre az olacaktır. Bu yaklaşıma göre, ateşli silah sahibi olacıklara uygun şekilde sosyalleşmeyi teşvik eden veya zorunlu yapan ateşli silah kontrol yasaları, yalnızca “sağlanabilirliği kontrole” veya ateşli silah suçlarını “önlemeye” odaklanmış yasalardan daha fazla etkili olacaktır. Bu teoride, ateşli silahlar için güvenlik eğitimi, sorumlu silah sahipliği eğitimi ile silah bulunduran gençlerin yetişkinlerce zorunlu gözetimi gibi ateşli silah stratejileri önem kazanmaktadır. Yalnız, bu teoriyi test için yapılan araştırma sayısı çok azdır.¹³

Dördüncü teori, sosyal öğrenim teorisi ile önleme teorisini ilişkilendiren diğer teorik yaklaşım ise rasyonel seçim teorisidir (Cornish ve Clarke, 1986). Bu teoriye göre, kişiler kendi rasyonellik sınırları içinde amaçlarını elde etmek için silah suiistimalini (en azından kendilerine göre) en etkili ve tasvip edilir gördüklerinde bu suçu işleyeceklerdir. Silahı elde edebilirliğine karşın çok az kadının silahla intiharı yolunu seçmesi bu teoriye belirli ölçüde kanıt sağlar niteliktedir. İşte bu teoriye göre, silah kontrol hukukunun amacı “rasyonel hesaplama”ya giren unsurların değerlerini değiştirmeye odaklanmalıdır. Bu durumda, ateşli silahı seçmek konumundaki kişiler, silahı artık rasyonel bir seçenek olarak görmeyeceklerdir. Ne var ki, diğerlerinde olduğu gibi bu teoriyi test için çok az araştırma yapılmıştır.

Bu bağlamda teorik yaklaşımlardaki tanımsal sorunlara da değinmekte yarar vardır. Her şeyden önce, “ateşli silah suiistimali” (suçları) ile onun doğal içeriği olan “ateşli silaha sahip olma sorumluluğu” ve “ateşli silahın sağlana-

etkili olduğunun bilinmediğidir. Bkz., M. T. Yücel, *Kriminoloji* (Umut Vakfı Yayını) İstanbul 2004, s. 125-140.

¹³ Bakırköy Psikiyatri Tedavi ve Araştırma Merkezi’ne üç yıl içinde silah ruhsatı için başvuran 16.000 kişiden %23’ünde babanın, %18.5 ‘inde de kardeşlerin silah sahibi olduğu saptanmıştır (A. Akçan, 2004, *Bapam*).

bilirliği” kavramlarına açıklık getirilmesi; ateşli silah yasalarının etkinliği açısından ilk önce, ne türden suiistimalleri kontrol için niyetlenildiğinin saptanması önem arz etmektedir. Yasa’da amaçlanan özel amaç belirgin olmadığında da, “karanlıkta ateş etmek” gibi araştırmacı, farz edilen amacı oluşturmaya çalışacaktır. Bu amaçlar arasında da intiharı azaltmak amacına kontrol yasalarında ender olarak yer verilmesi de yasa koyucuların bu konuda tutarlı amaç/amaçlar fikrine ne kadar uzak olduğunu göstermektedir.

Öte yandan, ateşli silah stratejilerindeki etkilerin farklılığı da göz önüne alınmalıdır. Stratejilerden bazıları ateşli silahla işlenen suçlardan bazılarına örneğin adam öldürmeye etkili olabilirken, silahlı soygun veya silahla intihar olaylarında pek etkili olmayabilir. Bu açıdan ateşli silah suiistimalinin özel biçimlerine özgü nitelikleri hakkında fazlaca bilgi edinilmeli; ve özel stratejilerin amaçlarına nasıl erişilebileceği konusunda da daha etraflıca düşünmeye ihtiyacımız olduğu bilinmelidir. Şimdi bu açıklamayı bazı ülkelerde silah satın alınmak için ön görülen bekleme süresi stratejisi bağlamında irdeleyelim. Bu stratejinin etkisi konusunda iki teorik yaklaşıma tanık olunmaktadır: Birincisi, bu bekleme süresinin kişinin ateşli silah suiistimalini işlemek fikrinden vazgeçmesi için bir fırsat sağlamasıdır. İkincisi, başvuru sahibinin öz geçmişı hakkında yapılan inceleme sonucu suiistimale yatkınlığının belirlenmesi sonucu istemin reddine karar verilmesiyle suçun işlenmesi olasılığının azaltılmasıdır. Ne var ki, her iki teoride, potansiyel ateşli silah suçlarının legal yoldan silah sağlayacakları varsayımına dayalı bulunmakta; ve ruhsatsız silah bulunduranlar açısından hiçbir etkisi söz konusu olmamaktadır. Öte yandan, ruhsatlı ateşli silah sahipleri bakımından birinci teori, çoğu suçların önceden planlı olmak yerine tehevürle (impulse) işlendiği varsayımını ön görmektedir. Yalnız, bu yaklaşımın gerçeklik payının, çocuk intiharları ve aile içinde işlenen adam öldürmelerde soygun ve suikast olaylarındakinden daha fazla olabileceği göz ardı edilmemelidir. İkinci teorik yaklaşımda ise, öz geçmişleri hakkında yapılacak psiko-biyolojik-sosyal incele- menin potansiyel ateşli silah suçlarının saptanmasına elverişli profilleri olduğu varsayımına dayalı olmasıdır. Bu yaklaşımın kesin tahminlere elverişli olmadığı ve fakat bazı kişiler için diğerlerinden daha doğru olması olasılığı içerdiği bilinmelidir.

Ateşli Silahlara Ulaşabilirlik ile Adam Öldürme ve İntihar Riski Arasındaki İlişki

M. Killias, silah sayısındaki artışın şiddetle işlenen adam öldürme olgusundaki sayıyı artırıp artırmadığını test etmek üzere suç mağdurları üzerine yapılan uluslararası anket sonuçlarını analiz etti. M. Killias yaptığı değerlendirme sonucu şu bulgulara işaret etmektedir:

- Ateşli silah bulunduran mesken oranının daha yüksek olduğu ülkelerde daha yüksek bir oranda adam öldürme ve intiharların ateşli silah kullanılarak işleneceği;

- Silah sahibi mesken sayısının daha yüksek oranda olduğu ülkelerde silahla işlenen yüksek oranda adam öldürme intiharla karşı karşıya kalacakları;

- Ateşli silah sahipliğinin daha yüksek olduğu ülkelerde ateşli silahla işlenmiş adam öldürme ve intihar sayısı oranlarında, daha düşük oranlara tanık olunmayacağı;

- Ateşli silah sahipliği oranının daha yüksek olduğu ülkelerin daha yüksek oranlarda adam öldürme ve intihar olgusuna tanık olacaklarıdır.

Bu saptamalara özgü genel çıkarımı ise şöyledir: Silah bulundurma ile toplam intihar ve adam öldürme oranları kadar silaha ilişkili suçlar arasında esaslı korelasyonlar bulunduğu; fazlaca silahın varlığı halinde kişilerin kesici alet ve diğer potansiyel öldürücü enstrümanlara yönelmedikleri; ve fazlaca silahın varlık göstermesinin fazlaca intihar ve adam öldürme suçunun işlenmesi anlamına geldiğidir. Kuşkusuz, bu çıkarım mutlak olmaktan uzak olup; her ülkeye özgü ara değişkenlerin etkili olabileceği göz önünde bulundurulmalıdır. Her ülke özgü tarihsel değerler ve varsayımlar devreye girebilmektedir. Yinelerseniz, bir korelasyonun varlığı nedensel bir ilişkinin varlığı anlamına gelmemektedir.

Özetle, farklı ateşli silah suçları ile failleri hakkında profil belirlemeleri için saptanan ateşli silah kontrol stratejilerinin olası etkileri nicelik ve nitelik olarak ayrıntılı bir şekilde araştırılmalı; İç İşleri Bakanlığı'nda, Enterpol'e sunulan bilgilerden (Interpol Weapons Incident Form) daha fazla ayrıntıyı içeren bilgi bankası kolluk ve jandarmayı kapsar şekilde oluşturulmalıdır. Bu konuda bilgi ayrıntısına değinmek üzere silahla işlenen intihar olaylarında yanıt bekleyen sorulara aşağıda yer verilmiştir:

- Silahla işlenen intiharlarda ne kadarı planlı, ne kadarı dürtüyle işlenmiştir?

- Dürtüyle intihar edenler planlı olanlara göre daha mı gençtirler?

- İntihar edenler, kullandıkları silahı ne zaman ve ne nereden sağlamıştır? İntihardan az önce sağlayanların oranı nedir?

- İntihar edenlerden potansiyel suiistimale elverişli olduğuna işaret edici nitelikleri sergileyenlerin oranı nedir?

Şiddet ve Önleme

Şiddete dayalı suçlar eskiden kınama duygusu yaratan istisnalar iken günümüzde olağan hale gelmiştir. Şiddet gibi önemli ve çaplı bir sorun, ne kadar karmaşık ve altından kalkılamaz görünürse görünsün, aslında çözülebilir ve çok düşük seviyelere indirgenebilir. Yapılacak şey var olan durumu kabul ederek en etkili mücadele yollarını bulmak ve uygulamaktır. Genelde yer alabilecek tedbirler arasında yalanla savaş ön planda yer almalı; kişiler arası ve kişilerle yöneticiler arasında diyalog kurulması/güçlendirilmesi üzerinde durulmalı; tüm kurumlar, aile, okul, iş hayatı, kamu hizmetleri ile hukuk kurallarında var olan “önleyicilik” niteliği göz önünde bulundurulmalı; özetle, toplum düzeninin şiddet karşısındaki tutumu şiddeti gereksiz kılmak ve onu ödüksüz bırakmak olmalıdır.

Silahın şiddet kültüründeki rol ve işlevi karşısında önleme açısından dikkatler şu beş temel ilkeye odaklanmalıdır:

1. Bir ülke veya topluluktaki silahlı şiddetin, ruhsatlı ve/ya ruhsatsız silahların varlığı ile doğrudan ilişkili olduğu;¹⁴

2. Silaha sahip olmanın bir “imtiyaz”lık ötesinde “hak” olarak ele alınamayacağı;

3. Silahı sınırlandırmak üzere hükümetlerce gerekli tedbirler alınmadığı sürece, silah kültürünün yaygınlaşarak kamu güvenliğinin tehdit altında kalacağı;

4. Normatif düzenlemeler¹⁵ kadar geliştirilmiş eğitim ve ihtilafları çözümleyici stratejilere ihtiyaç olduğu;

5. Bu olguya şiddeti önlemek açısından bakıldığında, en rasyonel yaklaşımın silah kontrolü yanında mermi kontrolünün de hedeflenmesi;¹⁶

¹⁴ Ateşli silahlar hakkındaki verilerin yorumlanmasında, Killias, silaha sahip olmakla silahla işlenen adam öldürme ve intihar olayları arasındaki bağıntıyı zayıflatacak derecede ara değişkenler olabileceğine dikkatleri çekmekte; bazı ülkelerde ihtilafların çözümlenmesi için şiddete başvurulmasının fazlaca kabul görmesini bir olasılık olarak belirtmektedir (Killias. *a.g.e.*, 4, p. 300). Nitekim, ABD’de Ulusal Adalet Enstitüsü’nce, tutuklularla yapılan bire bir görüşmelerde, ihtilafları çözümlmek için ateşli silah kullanımı kabul gören ve hatta revaçta olan bir davranış biçimi olarak ortaya çıkmıştır.

¹⁵ Kitabi hukukun eylemsel hukuka dönüştürülmesi diğer bir anlatımla *de jure* hukuk ile *de facto* hukuk arasındaki boşluğun azaltılması; ülke genelinde hukukun etkinliği üzerinde ciddiyetle durulması kamu düzeni açısından çok önemlidir. Hukuk sosyolojisinin bir verisi olarak, etkili bir uygulamaya kavuşturulmayan hukukun hiçbir anlamı olmayacağı artık bilinmelidir. Jandarmasız hukuk olmaz.

Mermilerin, otomobilde olduğu gibi ehliyetsiz, ruhsatsız kişilerce kullanımına karşı alınan tedbirler (alarm, baston kilit vs.) örneklerinde olduğu gibi güvenlik altında bulundurulması için gerekli tedbirler alınmalı-kötü kullanıma dirençli bir konum yaratılmalı; ve

6. Ülkelerin birlikte çalıştığı ortamda silah kontrolünün daha etkili olacağıdır.

Bu son ilke doğrultusunda ülke içinde önleyici nitelikteki kurumlar/ önlemler arasında eşgüdüm sağlanması, ceza yaptırımlarının suçluluğun yeni görüntülerine oranlı olması, cezalarda kesinlik ve ceza adaleti sisteminin etkinliği önemli kriminolojik parametreler arasında görülmelidir.

Sonuç olarak, Türkiye’de yıllarca biriken ruhsatlı/ruhsatsız silah göz önüne alındığında yetişkin insan sayısından fazla silah varlığı göze çarpacaktır. Ateşli silahla mücadelede kapsamlı olarak, Umut Vakfı kurucu başkanı Nazire Dedeman’ın vurguladığı üzere, silaha hayır diyebilmenin koşulları oluşturulmalıdır.¹⁷ Bu doğrultuda normatif düzenleme ve etkili uygulama kadar bu konuda yeni sosya-kültürel değerler oluşturmak üzere kaliteli eğitim¹⁸ ve uyuşmazlıkları çözümleyici stratejiler önemli görülmektedir. Kısaca proaktif bir yaklaşıma gereksinmemiz vardır. Bu konuda ayrıca, ulusal veya uluslararası düzende ateşli silahların kontrolündeki başarı, uluslararası toplumun desteğine dayalı bulunduğu göz ardı edilmemelidir.

¹⁶ Türkiye’de yalnızca ruhsat sahibi olanlar mermi satın alabilmektedirler. Bu miktar iki yüz eli adet mermi olup, bu miktar valilerce uygun görüldüğü takdirde bir kat artırılabilir (Ateşli Silahlar ... Yönetmeliği, m. 24, 25). Bu durumda, ruhsat sahibi olanların edindiği mermilerin illicit bir “mermi pazarı” oluşturabileceği göz ardı edilmektedir.

¹⁷ N. Dedeman, “Bireysel Silahlanmaya Hayır!” *Bizim Gazete* (1.10.1998) s. 6.

¹⁸ Umut Vakfı’nca geliştirilen ve uygulanan “Yurttaşlık Eğitimi” programı örnek bir girişim olarak yaygınlaştırılmalıdır.